

СПЕЦИФІКА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ І. МАЛКОВИЧА

У статті досліджується мовна особистість І. Малковича у співвіднесенні з типом мовної особистості Дитина за Еріком Берном, визначаються специфічні риси мовної особистості поета, що дають підстави для такого співвіднесення.

Ключові слова: мовна особистість, І. Малкович, соціальна роль, дитина.

Стаття посвячена изучению языковой личности И. Малковича в сравнении с типом языковой личности Ребенок за Ериком Берном. Определяются специфические черты языковой личности поэта, что дают основания для такого соотношения.

Ключевые слова: языковая личность, И. Малкович, социальная роль, ребенок.

This article concerns discovering the personality of Ivan Malkovych in comparison with the type of personality "Child" by Erik Bern, determines specific features of poet's personality, that gives us reasons for such a correlation.

Key words: personality, I. Malkovich, social role, child.

Дослідження дискурсу мовної особистості – важливий напрям розвитку сучасної психолінгвістики. Спостерігаємо "фокусування уваги вчених-філологів на феномені homo loquens – людини, що виступає суб'єктом породження та сприйняття мовних повідомлень" [Голубовська 2008, 25]. "Сучасна лінгвістична парадигма, що ґрунтується на онтологічній нерозривності триєдності "мова – свідомість – культура", висуває на перший план проблеми мовної свідомості (індивіда, колективу, етносу) та людини як мовної особистості..." [Гнатюк 2010, 7]. Тому дослідження мовної особистості на сучасному етапі є невід'ємною складовою частиною дослідження сучасного стану культури соціуму, оскільки мова, як відображення об'єктивних процесів у суспільстві, є

багатогранним джерелом для спостереження шляхів розвитку як суспільства загалом, так і окремих його сфер.

Об'єктом нашого дослідження є мовна особистість сучасного поета, зокрема специфіка мовної особистості І. Малковича як представника сучасної літератури. Як зазначав Ю. Караулов у своїй праці "Російська мова і мовна особистість": "Духовність опредмечується в мовленнєвих вчинках людини, в мовній її поведінці, тобто в широкому смислі – в текстах, породжених нею" [Караулов 1987, 70]. Тому аналіз мовної особистості І. Малковича зводимо до аналізу поетичних творів, ним витворених, зокрема до збірки "Все поруч". Предметом дослідження є особливості мовної діяльності у творах І. Малковича, які є показовими щодо характеристики мовної особистості поета. Мета нашого дослідження – на основі специфіки мовної діяльності І. Малковича схарактеризувати його мовну особистість, визначити тип мовної особистості поета.

Існує багато підходів до класифікації мовної особистості. Розглянемо типологізацію, яка базується на дослідженні психологічного компонента рольового спілкування, тобто таку, яка в основі своїй має трансакційний аналіз. Таку типологізацію було запропоновано американським психотерапевтом Еріком Берном, який вирізняв три іпостасі мовної особистості: Батько, Дорослий, Дитина.

І. Малкович неодноразово позиціонував себе як "доросла дитина". У контексті дослідження цього питання звернімося до одного з інтерв'ю поета, де І. Малкович зазначає: "...коли живеш поруч з дитинством і постійно перебуваєш у якихось не найгірших текстах, то потрошку починаєш дивитися на увесь цей вертеп якимись іншими очима, тож не обходиться і без, як ви кажете, хлоп'яцтва" [Малкович 2010,303], чи твердження письменника, що "коротке впадання в дитинство – не найгірша світова хвороба" [Малкович 2010, 304]. Отже, так чи інакше, соціальну роль Дитини І. Малковичу не тільки приписує соціум, але й сам письменник не заперечує такої "належності".

Простежимо тепер, чи співвідноситься дане уявлення з власне типом мовної особистості письменника. Матеріалом для дослідження оберемо поетичну творчість, виділяючи основні риси художнього

стилю і порівнюючи їх із тими мовними характеристиками, властивими мовній особистості типу Дитина.

Отже, "дитина – носій ірраціонального, стихійного начала. У її мовній поведінці переважають мовленнєві реакції, пов'язані насамперед з емоційним сприйняттям світу" [Голубовська 2008, 29]. Дитина виявляє почуття, пустує; притаманними для Дитини є творчість, спонтанність, відвертість, безпосередність, щирість, емоційність тощо. Спроекуємо ці якості на творчість І. Малковича. Першим рівнем аналізу оберемо лексику письменника.

У поетичній лексиці І. Малковича майже не натрапляємо на терміни вузької спеціалізації. У свідомості Дитини сприйняття навколишнього соціально-психологічного середовища не сягає глибокого інтелектуального аналізу, а визначається щирим, елементарно простим поглядом на речі через призму емоцій та відчуттів. Саме спробою передати світ очима дитини і пояснюємо таке часте використання І. Малковичем індивідуально-авторських неологізмів (оказіоналізмів). Так, лексеми *слонівчинка* [Малкович 2010,265], *літаченя* [Малкович 2010,238], *безвусіть* [Малкович 2010,136], *ведме-гуся* [Малкович 2010,4], *ззайчатіти* [Малкович 2010,29], *маменятко* [Малкович 2010,70] тощо свідчать про намагання автора звернутись до наївно-щирого, проте максимально точного зображення явищ навколишнього світу через призму дитячих образів, так би мовити "очима хлоп'яцтва". Про це також свідчить широке використання письменником меліоративних (демініутивно-мейоративних) суфіксів. Слова, що утворені з їх допомогою, знаходимо у мовотворчості І. Малковича в більшій чи меншій кількості, залежно від тематики вірша, але можемо з певністю сказати, що переважання лексем такого типу є явищем показовим.

Домінування типу Дитина у мовній особистості І. Малковича підтверджує і концептуальний аналіз творчості письменника. Так, центральними концептами поетичного доробку є концепти "дитина", "янгол", "мама", "тато" тощо. Звернімося до концепту "дитина". У збірці І. Малковича "Все поруч" зустрічаємо 41 мовну одиницю, що репрезентує ідею дитини. Специфіка лінгвістичного контексту, в якому вживається поняття "дитина", формує авторську інтерпретацію, а отже, визначає рівень співвіднесеності І. Малковича з цим станом.

У поезіях І.Малковича часто натрапляємо на означення, виражені похідними від лексем "дитина", "дитя", "діти" прикметниками: "дитячий гамір" [Малкович 2010,9], "дитячий потішник" [Малкович 2010,8], "дитячі руки" [Малкович 2010,24], "сум з дитячими очима" [Малкович 2010,24], "дитячі замки" [Малкович 2010,35], "дитячі сни" [Малкович 2010,45], "дитяче серце" [Малкович 2010,45], "дитинчині сни" [Малкович 2010,70], "діточа потіха" [Малкович 2010,142], що свідчить про авторські намагання проникнути у світ дитини, співвідносячи його зі світом дорослих. Глибоке розуміння світу дитини поетом засвідчують такі порівняння:

Йде в ніде, в не вороття
Йде лелійно, як *дитя*... [Малкович 2010,20]

Розсипана в яру... якісь космічні знаки...
Мов сни дітей... То світять свої душі
На вітах деревіїв світлячки [Малкович 2010,39]

Юзь
Із профілем римського імператора
Всидливий, як *дитина* [Малкович 2010,142]

Упізнаю себе
По дружині з дітьми
Що сидять осьо на плечах
Як янголи [Малкович 2010,119]

На основі наведених цитат можемо зробити висновок, що концепт "дитина" потрактовується поетом як ідеал ніжності, чистоти, святості, незаплямованості. Тобто безперечно образ дитини у творчості автора посідає особливе місце, не тільки як основа багатьох метафор, але як засіб зображення найсвятішого, найчистішого, що є у нас у житті. Концепт "дитина" неодноразово переплітається з концептом "янгол". Так, дитячі провини поет називає "провинами ангелячими" [Малкович 2010,174], а у вірші "Лубок", автор зіставляє ці поняття, як співмірні:

Поруч з ними *дитятко* гоже
І ніхто розпізнати не може:
Хто кого береже? –
Чи *дитятко* цих *янголів*, а чи
Білокрилі – *дитятко*, що скаче –

В небо важиться вже [Малкович 2010, с. 36].

Тобто осмислення І. Малковичем концепту "дитини" дає нам можливість зрозуміти важливість цього стану для поета як для мовної особистості, що відтворює своє бачення світу у співвіднесенні їх із "дитиною".

Знаковим у нашому дослідженні є цикл поезій "Враз баранчик народився". Його важливість полягає в тому, що в поезіях, які мають відтінок автобіографічності, ліричний герой – дитина на тлі гір, яка щиро переживає за свого баранчика, сприймаючи його як щось рідне, як особистість. Розповідь ведеться від першої особи, тобто автор одягається в образ дитини і точно передає ті проблеми, ті явища, які турбують маленьке дитяче серце. У цьому циклі мають місце також концепти "тато", "дідо" та "мама", кожен з яких наділений характерними рисами:

Спершу – дідо,
Потім – тато
Пішли в гори
Подумати

[Малкович 2010, 206].

Тобто "тато" і "дідо" очима дитини є особами, сповненими мудрості та поміркованості, причому чітко виділяється панівна роль "старості", оскільки тато йде після діда. У цьому уривку спостерігаємо типове сприйняття дитини, для якої дорослий – це поняття зразкове, величне. Підсилюється зображення введенням образу гір, які своєю величністю ніби співвідносяться з мужністю та твердістю характеру тата і діда. Дещо по-іншому демонструється концепт "мами" у циклі:

Мама мені написала:

"У нас є втрата

Помер твій баранчик"

[Малкович 2010,208]

Мама крізь призму бачення маленького хлопчика (ліричного героя) уособлює тепло, розуміння, глибинне співчуття внутрішнім переживанням дитини, тобто у цьому випадку поет через ліричного героя змалював образ мами так, як він його відчуває: потрібним і близьким, – постаючи у цьому контексті вічною дитиною.

Отже, бачення сім'ї, передане І. Малковичем у циклі, а також те сприйняття та переживання, змальовані від першої особи, є ще одним аргументом на користь співвіднесення мовної особистості І. Малковича та мовної особистості типу Дитина за класифікацією Еріка Берна.

Вартий уваги також дитинний характер зображення дійсності, який часто зустрічаємо у І. Малковича. Маємо на увазі спроби якнайточніше передати за допомогою мовних засобів зорові та слухові образи, а також спроби зобразити потік свідомості дитини, у всій його багатогранності та частковій алогічності. У контексті даного питання варто згадати цикл "Вертепчик", а точніше інтермедію XI "Іван і Кентавр", створену за принципом гри слів, оскільки сюжет вибудовано не на основі логічних міркувань, а на основі слів, що римуються, причому автор не нехтує залученням діалектизмів та іншомовних запозичень:

Іван (скрушно навздогін): Сам-один як перс
Кентавр (здалеку, аж ледве чутно): Сам-один, як пес,
І не знайду Death... [Малкович 2010,126]

Щодо звукових образів, то варто згадати поезію "Пританцювання на одній нозі", де "пританцювання" передається ритмікою і подовженням звуків, виражених графічно ("Яка полубе Іва,а,а, на? – на тім'ї – душе, е, вна ра-а-а-на..."[Малкович 2010,163], а зоровий образ яскраво передано в поезії "Фіакр опівнічний", у якій "червоний лак на пальчиках" коханої спричинив сновидіння ліричного героя, де домінує червоний колір. Зорове сприйняття також знаходить своє відображення у поезії "люблю тебе впізнавати...", де Україна змальовується через призму зображення на карті. Таке пряме перенесення зорових, слухових та ритмічних відчуттів автора у поезію також свідчить про щирість та безпосередність

сприйняття автора як мовної особистості, що є ще однією особливістю особистості типу Дитина.

Проаналізувавши мовну особистість І. Малковича як носія специфічної мовленнєвої поведінки на рівнях лексики, концептів, характеру зображення образів, маємо підстави виділити паралелі між мовною особистістю І. Малковича та мовної особистості типу Дитина, що визначає автора як "надзвичайно тонкого, поліфонічного поета" [Малкович 2010, 302], щирість сприйняття та змалювання образів якого прирівнюється до ширості споглядання світу дитиною.

1. *Гнатюк Л.П.* Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції: монографія/ Л.П.Гнатюк. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. 2. *Голубовська І.О.* Мовна особистість як лінгвокультурний феномен// *Studia linguistica: збірник наукових праць/ КНУТШ.* – К., 2008. – Вип.1. – С. 25-32. 3. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов; отв. ред. Д.Н.Шмелев; АН СССР, Отд-ние лит. яз. – М. : Наука, 1987. – С. 68-83. 4. *Малкович І.* Все поруч. – К.:А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 335 с.

Трофімчук І.І., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ УМОТИВОВАНИХ ФОНЕТИЧНИХ ВІДХИЛЕНЬ У ПЕРЕКЛАДІ

Дослідження аналізує проблематику перекладу вмотивованих фонетичних відхилень в художньому мовленні. Розкрито основні методи відтворення фонетичних деформацій у перекладі на прикладі роману Д.Г.Лоуренса "Коханець леді Чаттерлей" та п'єси Б.Шоу "Пігмаліон".

Ключові слова: відтворення умисних фонетичних деформацій у перекладі, ідіолект перекладача.

Исследование анализирует проблематику перевода умышленных фонетических отклонений в художественной речи. Раскрыты основные методы воспроизведения фонетических деформаций в переводе на примере романа Д.Г.Лоуренса "Любовник леди Чаттерлэй" и пьесы Б.Шоу "Пигмалион".